

УДК 338.436(477)

Гордієнко М.С., аспірант
Черкаський державний технологічний університет

СУЧАСНИЙ СТАН ТА РОЗВИТОК СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ОБСЛУГОВУЮЧОЇ КООПЕРАЦІЇ

Важливим чинником вирішення багатьох проблем в аграрному секторі економіки може стати сільськогосподарська обслуговуюча кооперація. Все більша кількість сільськогосподарських виробників різних країн світу є членами кооперативів. Завдання держави щодо розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації – сприяти створенню і розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів.

Ключові слова: кооперація, сільське господарство, сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи, державна підтримка.

Agricultural service cooperatives can become an important factor in solution of many problems in agricultural sector. An increasing number of agricultural producers around the world participates in cooperatives. The task of the state concerning the development of agricultural service cooperation is to promote the establishment and development of agricultural service cooperatives.

Key words: cooperation, agriculture, agricultural service cooperatives, state support.

Постановка проблеми. В умовах глобалізації малим та середнім сільськогосподарським виробникам досить складно конкурувати з великими агрохолдингами. Невідповідність між цінами та витратами, поява неконтрольованих ринкових посередників, відсутність державної підтримки, підвищення цін на енергоресурси, сільськогосподарську техніку, добрива та корми, відсутність стабільних та надійних каналів збуту сільськогосподарської продукції значно знижують конкурентоспроможність малих та середніх сільськогосподарських виробників.

Великі компанії спеціалізуються на експортоорієнтованих культурах, що дають прибутки, обирають найбільш механізоване виробництво, де зайнятість населення мінімальна. Це веде до забруднення й виснаження агросередовища, вичерпання ресурсів, соціальних та економічних проблем як для села, так і для суспільства в цілому [8].

Сільськогосподарська обслуговуюча кооперація як пріоритетний напрям розвитку аграрного ринку відіграє виняткову роль у зміцненні конкурентоспроможності й економічного потенціалу малих та середніх сільськогосподарських виробників, сприяє покращенню умов господарювання та створює умови для зростання товарної продукції, забезпечує додаткові робочі місця у сільській місцевості, соціальний захист і підвищення рівня життя сільського населення. Усе це зумовлює актуальність теми досліджень.

Аналіз останніх досліджень. Серед сучасних наукових досліджень, присвячених проблемам формування та розвитку сільськогосподарських кооперативів в умовах ринкових перетворень в аграрному секторі, важливо виділити праці таких українських учених, як: В.В. Зіновчук, М.Й. Малік, В.Я. Месель-Веселяк, Л.В. Молдаван, В.В. Носік, А.О. Пантелеймоненко, О.О. Погрібний, Т.П. Проценко, П.Т. Саблук, Н.І. Титова, М.І. Туган-Барановський, О.В. Чайнов, М.В. Шульга, В.В. Янчук, В.З. Янчук, В.М. Яценко та інші. Проте на сьогодні недостатньо врегульовано питання становлення обслуговуючої сільськогосподарської кооперації, умови для підвищення ефективності діяльності кооперативів, що вимагає продовження наукових досліджень.

Метою статті є обґрунтування необхідності розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації в сучасних умовах господарювання.

Виклад основного матеріалу. Сільськогосподарська обслуговуюча кооперація є ефективним засобом збереження селянства, стабільного розвитку сільських територій, продовольчого та соціального захисту населення [8]. Сільськогосподарським виробникам індивідуально діяти на ринку не вигідно, вони не в змозі самостійно забезпечувати себе засобами виробництва, матеріально-технічними ресурсами; вони мають проблеми з заготівлею, зберіганням та збутом продукції; з транспортним, меліоративним, ремонтним, будівельним, ветеринарним обслуговуванням.

Між сільськогосподарським виробником і покупцем, а надто дрібним виробником, в Україні існує ланцюг посередників та інших ринкових суб'єктів несільськогосподарського походження. Така ситуація призводить до експлуатації сільськогосподарських товаровиробників та потребує активізації групових дій сільськогосподарських товаровиробників.

Понад 70 % сільськогосподарської продукції повсякденного споживання виробляється особистими селянськими і фермерськими господарствами, які не мають постійно діючих каналів збуту. Європейська кооперативна структура в системі агробізнесу дала б можливість селянам збувати через свої кооперативи продукцію без посередників, що стимулювало б нарощування виробництва.

Термін «кооператив» походить від латинського «cooperation» – співробітництво і відповідно до визначення, запропонованого Міжнародним кооперативним альянсом, означає незалежну асоціацію осіб, добровільно об'єднаних для задоволення спільних економічних, соціальних і культурних потреб і прагнень за допомогою спільного, демократично контрольованого підприємства [3] (переклад автора).

Сільськогосподарські кооперативи поділяються на сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи, які надають різноманітні послуги своїм членам, а також сільськогосподарські виробничі кооперативи, де виробничі ресурси, такі як земля або обладнання, об'єднуються і члени займаються господарством спільно [1] (переклад автора).

В. Зіновчук у своїй роботі «Організаційні основи сільськогосподарського кооперативу» практично не приділяє уваги виробничим кооперативам у сільському господарстві і стверджує, що виробничі кооперативи практично не існують у сільському господарстві розвинених країн.

Він дає визначення кооперативу, яке, на нашу думку, є найбільш узагальненим. Він стверджує, що «кооператив є підприємством корпоративного типу, створеним шляхом добровільного об'єднання матеріальних внесків і зусиль сільськогосподарських товаровиробників-власників (громадян та юридичних осіб), організації демократичного управління і поділу ризику й доходів відповідно до участі в господарській діяльності цього підприємства».

Функції, що покладаються на кооператив, дають підставу вважати його підприємством особливого типу, оскільки його мета та економічні взаємовідносини членів відрізняються від звичайного підприємства. Кооператив працює не на комерційній основі, тобто не заради отримання прибутку, а заради обслуговування своїх членів [5].

За законодавством України, обслуговуючий кооператив – кооператив, який утворюється шляхом об'єднання фізичних та/або юридичних осіб для надання послуг переважно членам кооперативу, а також іншим особам з метою провадження їх господарської діяльності. Обслуговуючі кооперативи надають послуги іншим особам в обсягах, що не перевищують 20 % загального обороту кооперативу [10].

Європейські країни через кооперативні формування в аграрному секторі реалізують понад 60 % усієї виробленої фермерами продукції, а скандинавським належить навіть більше 80 %. В США кооперація – це переробка молока – 82 %, збут продукції – 30 %, виробництво цукру – 51 %, оптові ринки худоби – 40 %, постачання добрив – 45 %, пального – 44 %. Кооперативи Китаю та Японії реалізують на внутрішньому й зовнішньому ринках понад 90 % сільськогосподарської продукції [4].

2012 рік проголошений ООН «Міжнародним роком кооперативів», що свідчить про визнання виняткової ролі кооперації у вирішенні проблем мільйонів людей світовою спільнотою.

У Резолюції ООН від 11 лютого 2010 р. № 64/136 «Кооперативи у процесі соціального розвитку» міститься ряд рекомендацій урядам країн-членів щодо розвитку кооперації. Зокрема:

- використання та всебічний розвиток потенціалу і внеску кооперативів для досягнення цілей соціального розвитку, зокрема ліквідації бідності, забезпечення повної і продуктивної зайнятості та розширення соціальної інтеграції;
- заохочення та сприяння створенню та розвитку кооперативів, включаючи вжиття заходів для того, щоб люди, що живуть у злиднях або пов'язані з уразливими групами, у тому числі жінки, молодь, інваліди, літні люди і корінні народи, могли повною мірою брати участь на добровільній основі в діяльності кооперативів та задовольняти свої потреби в соціальних послугах;
- налагодження ефективного партнерства між урядами та кооперативним рухом, зокрема, через створення спільних консультативних рад, консультативних органів та прийняття і застосування більш досконалого законодавства, дослідницької діяльності, обміну передовими методами роботи, професійної підготовки та надання технічної допомоги для зміцнення потенціалу кооперативів, особливо в сфері керівництва, аудиторської та маркетингової діяльності;
- підвищення обізнаності громадськості про внесок кооперативів у створення робочих місць і соціально-економічний розвиток, сприяння всеосяжним дослідженням і збору статистичних даних про діяльність кооперативів, їх політику в частині працевлаштування і соціально-економічного впливу в цілому на національному та міжнародному рівнях і заохочення ефективної розробки національної політики за рахунок узгодження статистичних методів [2].

Міністр аграрної політики та продовольства України Микола Присяжнюк зауважив, що розвиток кооперативних формувань дасть змогу не лише суттєво вплинути на конкурентоспроможність дрібних й середніх сільгоспвиробників на шляху від виробництва до реалізації, а й сприятиме розбудові соціальної сфери села, стане підвалиною підвищення рівня добробуту і зайнятості сільського населення та розвитку сільських територій [6].

У 2009 році в Україні була прийнята Державна цільова економічна програма підтримки розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на період до 2015 року [9]. На жаль, в 2011 р. вона втратила чинність відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про скорочення кількості

та укрупнення державних цільових програм» [12]. Така непослідовність дій є однією з основних проблем українського законодавства. Так, у 2009 році кількість сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в Україні зросла з 400 до 655, а в 2011 році зменшилась до 565. Іншою вадою є безсистемність законодавства. Базовий Закон України «Про кооперацію» [10] вже давно не є ефективним регулятором кооперативних правовідносин. Більшість його норм перегукуються із Законами України «Про споживчу кооперацію» [13] та «Про сільськогосподарську кооперацію» [11], він не узгоджується з положеннями чинних Цивільного та Господарського кодексів України.

Податкове законодавство не визначає обслуговуючі кооперативи як неприбуткові організації, звільнені від оподаткування доходу, хоча відповідно до ст. 2 Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» обслуговуючі кооперативи не ставлять за мету отримання прибутку. Таким чином, відбувається подвійне оподаткування, що призводить до небажання українських сільськогосподарських виробників вступати в кооперативи. Отже, кооперативне законодавство України потребує оновлення.

Станом на початок 2012 року, за даними Мінагрополітики, в Україні було зареєстровано 774 сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи. Найбільша кількість сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів налічується у Житомирській – 96, Вінницькій – 86, Івано-Франківській – 66 областях та АР Крим – 59. Членами цих об'єднань є близько 20 тисяч осіб [7].

У той же час у Франції функціонує 3500 сільськогосподарських кооперативів, що ведуть переробно-збутову діяльність. До них додаються 13 300 кооперативів зі спільного використання сільгосптехніки. Дуже поширені також кооперативи, що надають послуги зі штучного осіменіння ВРХ. У французьких кооперативах зайнято понад 520 тис. працівників. У Канаді діє понад 1300 сільськогосподарських кооперативів, у штатах яких працюють близько 30 тис. осіб. Членами кооперативів є більш ніж 340 тис. виробників [4].

Отже, кооперативний рух в Україні ще не став масовим явищем, процес створення обслуговуючих кооперативів не набрав відчутних обертів, а кооперативи, що функціонують, здебільшого працюють нестабільно та неефективно.

Формуванню кооперативної моделі розвитку сільського господарства заважає недосконалість податкового законодавства, непослідовна державна політика розвитку обслуговуючої кооперації в Україні та фінансово-кредитна політика держави, недосконалість механізмів надання державної підтримки та стимулювання діяльності сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів.

Причинами недостатнього розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації в Україні є також психологічна неготовність селян до кооперування, недовіра сільгоспвиробників як один до одного, так і до держави, невпевненість у захисті своїх інтересів. Непопулярність сільськогосподарської обслуговуючої кооперації пов'язана з низьким рівнем знань сільського населення про переваги кооперації, відсутністю доступу до своєчасної і якісної інформації про державну політику розвитку обслуговуючої кооперації та законодавчу базу, консультаційних, освітніх та наукових послуг.

Тому основними заходами щодо розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в Україні мають стати:

- Узгодження кооперативного законодавства з питань регулювання кооперативних правовідносин, термінології.
- Розробка державної цільової програми підтримки розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів в Україні з урахуванням попередніх напрацювань, з залученням до її створення національних та іноземних експертів.
- Визначення сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів у Господарському кодексі України як суб'єктів, що здійснюють некомерційне господарювання.
- Внесення змін до закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» у частині віднесення діяльності сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів до неприбуткової.
- Зміни та доповнення до статті 157 Податкового кодексу України, що забезпечать надання обслуговуючим кооперативам статусу неприбуткових організацій та їх звільнення від оподаткування податком на прибуток, адже їх ознакою є обслуговування переважно членів кооперативу, без мети отримання прибутку, та сплату податку на загальних підставах в частині ведення операцій з не членами кооперативу, що не повинен перевищувати 20 % загального обороту кооперативу.
- Встановлення на законодавчому рівні надання державних кредитів під пільгові відсотки на часткову компенсацію вартості придбаної техніки, послуг із зберігання сільськогосподарської продукції на складах, вартості будівництва і реконструкції майна, участь держави як гаранта у кредитних відносинах.
- Розвиток мережі дорадчих служб на всіх рівнях, які проводитимуть за участю місцевих органів самоврядування, громадських організацій та освітян організацію роз'яснювальної і просвітницької роботи серед селян, популяризацію кооперативного руху на селі, навчання з проблем кооперації, забезпечать передачу сучасних знань, обмін досвідом на регіональному і національному рівнях.

- Забезпечення акредитації сільськогосподарських кооперативів за спрощеною системою на аграрній біржі та надання канікул по сплаті біржового збору, що дасть сільськогосподарським виробникам доступ до каналу збуту за ринковими цінами.

- Розробка інформаційно-просвітницьких Інтернет-ресурсів, які б містили навчально-практичні матеріали у галузі сільськогосподарської кооперації, інформаційні матеріали щодо вітчизняного та світового досвіду сільськогосподарської кооперації.

Розвиток сільськогосподарської обслуговуючої кооперації в Україні сприятиме:

- підвищенню конкурентоспроможності особистих селянських і фермерських господарств та фізичних осіб – сільськогосподарських товаровиробників;
- подальшому розвитку інфраструктури аграрного ринку;
- розвитку сільської місцевості, розширенню сфери зайнятості сільського населення та підвищенню рівня його добробуту;
- протидії безконтрольній експансії посередницьких комерційних структур;
- наданню сільгоспвиробникам стабільних каналів реалізації власної продукції;
- забезпеченню сільгоспвиробників матеріально-технічними засобами;
- отриманню технічних і технологічних послуг сільгоспвиробниками;
- створенню мережі заготівлі сільськогосподарської продукції, виробленої фермерськими господарствами та особистими селянськими господарствами;
- доступності транспортного, меліоративного, ремонтного, будівельного, ветеринарного обслуговування.
- інтеграції України до аграрного простору Європейського союзу;
- продовольчому та соціальному захисту населення.

Висновки. Зарубіжний досвід свідчить, що сільськогосподарська кооперація традиційно є засобом виживання малих та середніх сільськогосподарських виробників, виконує антикризові функції, є економічно ефективною в умовах ринкової економіки.

В Україні кооперація ще не популярна серед сільськогосподарських виробників через відсутність довіри та конфлікт інтересів між фермерами, систему оподаткування, яка не відрізняє кооперативи від інших форм господарювання.

Розвиток сільськогосподарської обслуговуючої кооперації потребує державної підтримки, покращення організаційно-економічних та правових умов кооперативного руху.

Об'єднання виробників у сільськогосподарські кооперативи допомагатиме ефективній реалізації ресурсного потенціалу сільського господарства, створить організаційно-правову систему захисту інтересів сільськогосподарських товаровиробників в умовах ринкових відносин, забезпечить збереження робочих місць, економічний та соціальний розвиток села.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Cobia David W. Cooperatives in Agriculture / David Cobia. – Prentice-Hall, Englewood Cliffs, NJ., 1989. – P. 50.
2. United Nations. General Assembly. Resolution adopted by the General Assembly 64/136 «Cooperatives in social development»: 11 February 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.copac.coop/publications/un/a64r136e.pdf.
3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uwcc.wisc.edu/icic/issues/prin/21-cent/identity.html>
4. Агропромисловість. Завершення земельної реформи – один з пріоритетів влади [Електронний ресурс] / Березівська райдержадміністрація. – 2012. – Режим доступу: <http://bereg-rda.gov.ua/ahropromyslovist/>
5. Зіновчук В.В. Організаційні основи сільськогосподарського кооперативу / В.В. Зіновчук. – [Вид. 2-ге, перероб. та доп.]. – К.: Изд-во «Логос», 2001. – С. 33–34
6. Присяжнюк М. За умови нормальної організації та стимулювання створення сільгоспкооперативів вигоди отримає і держава, і учасники кооперативу [Електронний ресурс] / М. Присяжнюк // Аграрний тиждень. – 2012. – Режим доступу: <http://a7d.com.ua/novini/6824-mikola-prisyazhnyuk-za-umovi-normalnoyi-organizaciyi-ta-stimulyuvannya-stvorenniya-slgospkooperativiv-vigodi-otrimaye-derzhava-uchasniki-kooperativu.html>
7. Присяжнюк М. У 2012 році кількість сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів збільшилася на 30,5% [Електронний ресурс] / М. Присяжнюк // Аграрний тиждень. – 2012. – Режим доступу: <http://a7d.com.ua/novini/6900-mikola-prisyazhnyuk-u-2012-rok-klkst-slskogospodarskih-obslugovuyuchih-kooperativiv-zblshilasya-na-305.html>
8. Молдаван Л.В. Українського села не буде, якщо не буде сільської кооперації [Електронний ресурс] / Л.В. Молдаван // зерно.org.ua. – 2011. – Режим доступу: <http://www.zerno.org.ua/articles/coop/257>
9. Про затвердження Державної цільової економічної програми підтримки розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на період до 2015 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.06.2009 р. № 557 // Урядовий кур'єр. – 2009. – № 103. – 12 червня.
10. Про кооперацію: Закон України від 10.07.2003 № 1087-IV // Голос України. – 2003. – № 160. – 28 серпня.

11. Про сільськогосподарську кооперацію: Закон України від 17 липня 1997 року №469/97-ВР // Відомості Верховної Ради. – 1997. – № 39. – Ст. 261.
12. Про скорочення кількості та укрупнення державних цільових програм: Постанова Кабінету Міністрів України від 22 червня 2011 р. № 704 // Урядовий кур'єр. – 2011. – № 121. – 7 липня.
13. Закон України «Про споживчу кооперацію» від 10.04.1992. № 2266 – XII // Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К.: Парламентське вид-во, 2001.

Стаття надійшла до редакції 14.09.2012

УДК 140.8:37.013.73

Куценко В.І., д.е.н., професор,

ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України» (м. Київ)

Гарашук О.В., д.е.н., доцент, старший державний інспектор

Управління контролю за діяльністю вищих навчальних закладів

та дотримання державних стандартів

Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України

МОДЕРНІЗАЦІЯ СОЦІОГУМАНІТАРНОЇ СФЕРИ – ІМПЕРАТИВ СТАЛОГО ЗРОСТАННЯ ЕКОНОМІКИ ТА ДОБРОБУТУ НАСЕЛЕННЯ

«Головне в модернізації – підвищення рівня соціальної захищеності та якості життя населення».

М. Азаров

Раскрывается сущность модернизации в социогуманитарной сфере, ее особенности и значение на современном этапе, роль в повышении качества соответствующих услуг, в росте благосостояния населения; очерчены пути ее ускорения.

Ключевые слова: модернизация, социогуманитарная сфера, инновации, образование, здравоохранение, благосостояние, приоритетные направления.

The essence of the modernization in socio-humanistic sphere, its features and value at present stage, the role in improving of the quality of relevant services, in the growth of population welfare are considered, the ways of its acceleration are outlined.

Key words: modernization, socio-humanistic sphere, innovations, education, health care, welfare, priority guidelines.

Актуальність та дослідженість проблеми. Практично кожна високорозвинена країна визначає для себе пріоритетні напрями розвитку. В країнах, приміром, Західної Європи такою є соціогуманітарна сфера, до вирішення проблем якої долучається не лише держава, але й бізнес. Такий підхід є одним із чинників того, що в цих країнах не лише якість соціогуманітарних послуг, але й добробут населення значно вищі, ніж в Україні. Кризові явища, притаманні нашій економіці, вимагають шукати ті напрями економічної діяльності, які можуть сприяти активізації відповідного розвитку. Сьогодні стоїть питання не просто забезпечити зростання добробуту населення, а щоб при цьому не збільшувати споживання енергетичних ресурсів. До речі, це є однією з ключових проблем не лише України, але й світу в цілому. У цьому контексті в 2012 р. на Всесвітньому саміті в Ріо-де-Жанейро обговорювались питання взаємозв'язку розвитку економіки та екології, їх вплив на забезпечення зростання добробуту населення.

Аналіз останніх наукових досліджень. Дослідженню зазначених проблем, у тому числі проблем розвитку соціогуманітарної сфери як складової економіки, підвищенню її ролі у підвищенні життєвого рівня населення присвятило свої роботи багато науковців. Серед останніх варто назвати О. Богучарову, Ю. Господарика, В. Горцева, О. Карпюк, В. Кінелева, О. Кивлюка, О. Околелова, Є. Палаті, З. Самчука та багатьох інших. Разом із тим, у працях зазначених та інших авторів ще недостатня увага приділена підвищенню ефективності соціогуманітарної сфери як чинника зростання добробуту населення, перш за все, через її модернізацію.